

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1403>

Geliş Tarihi: 13.09.2018

Kabul Tarihi: 10.10.2018

1913-1914 DERS SENESİNDE ANKARA SULTANİSİ

Halim DEMİRYÜREK*

Öz

Ankara'nın en köklü lisesi olarak bilinen Ankara Atatürk Lisesi veya cumhuriyetin ilk yıllarındaki ismiyle Ankara Erkek Lisesi veyahut günümüzdeki adıyla Ankara Sıhhiye Atatürk Anadolu Lisesi 1886 yılında Ankara İdadisi adıyla kuruldu. Okul dört yıl süreyle eğitim-öğretim faaliyetini kiralık bir binada sürdürdükten sonra 1890'da bugünkü Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin arkasında yer alan Türkiye Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin bulunduğu alandaki binasına taşındı. 1913-1914 ders yılında sultanîye dönüştürülen okul, Osmanlı sultanîleri arasında hem öğrenci hem de personel oranı bakımından orta sıralardaydı. Sene sonu sınavları itibariyle ise Ankara sultanîsî öğrencilerinin başarı oranları Osmanlı sultanîleri ortalamalarının oldukça üstündeydi. Bu çalışmada Ankara İdadisinin son yılı (1912-1913) ile Ankara Sultanîsinin ilk yılı (1913-1914); bina, müfredat, öğrenci ve öğretmen yapısı açısından karşılaştırmalı bir biçimde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Ankara, Sultani, İdadi, 1913-1914 Ders Yılı*

Ankara Sultani's in the 1913-1914 Scholar Year

Abstract

Ankara Atatürk High School known as the most rooted high school in Ankara was established with the name of Ankara İdadis in 1886 and respectively named as Ankara Boy's High School and Ankara Sıhhiye Atatürk Anadolu Lisesi. After the school had continued its educational activities in a rented building for 4 years, in 1890 it was moved in its building which was situated in the area behind the today's Faculty of Letters, where the Turkish High Expert Training and Research Hospital is. The school having been transformed into Sultani in 1913-1914 Scholar Year was at medium level among Ottoman Sultanîs in terms of number of both the students and the staff. Success rate of the students of Ankara Sultanîs was quite above the average of Ottoman Sultanîs in the

* Dr. Öğretim Üyesi; Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, halim.demiryurek@bilecik.edu.tr

summative tests. In this study the last year of Ankara İdadisi (1912-1913) and the first year of Ankara Sultanisi (1913-1914) will be handled comparatively with regard to building structure, curriculum, students and staff.

Keywords: *Ankara, Sultani, İdadi, 1913-1914 Scholar Year*

Giriş

İkinci Meşrutiyet döneminde Osmanlı eğitim-öğretim sistemi içinde en köklü değişiklik ortaöğretim kademesinde yaşandı. Bu kademedeki Mekteb-i Sultani¹ ve idadiler bulunuyordu. İdadiler beş ve yedi yıllık olmak üzere iki gruptan oluşmaktaydı. Sancaklardaki idadiler beş, vilayet merkezlerindeki ise yedi yıl eğitim veriyordu. Yedi yıllık idadiler ikinci meşrutiyet devrinde iki aşamalı bir biçimde sultaniye çevrildi. İlk aşama Emrullah Efendi'nin girişimleriyle gerçekleşti. Eğitim sisteminde hukuki alt yapıya büyük önem veren, *Tuba Ağacı Nazariyesi* ile Türk eğitim tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olan dönemin Maarif Nazırı Emrullah Efendi, eğitimde birlik ilkesini savunuyordu. Bu çerçevede Osmanlı'daki farklı unsurların aynı kurumda öğrenim görmesini istiyordu. Fakat söz konusu değişikliği ilköğretim seviyesinde sağlamanın zorluğu anlaşılınca, idadilerin dönüştürülmesi ön plana çıktı. Ancak böyle bir değişikliği idadilerin tamamında aynı anda yapmak da mümkün değildi. Bu bakımdan ilk etapta 12 vilâyet idadisi İstanbul'daki Mekteb-i Sultani'den esinlenilerek sultaniye dönüştürüldü ve böylece 1912-1913 ders yılında sultanilerin sayısı 13'e yükseldi.² Ankara İdadisi ile birlikte diğer yedi yıllık idadilerin sultaniye dönüştürülmesi ise Şükrü Bey'in Maarif Nazırlığı döneminde hayata geçirildi. 1913-1914 ders senesinde Ankara İdadisinin yanı sıra Mercan, Vefa, Kabataş, Üsküdar, Gelenbevi, Davutpaşa, Yozgat, Aydın, Bağdat, Diyarbakir, Sivas, Şam, Konya, İzmit, Balıkesir, Kudüs-i Şerif, Kal'a-i Sultaniye (Çanakkale), Erzurum, Bitlis, Basra ve San'a (Yemen) idadileri sultani halini aldı; ayrıca Şam'da ve Beyrut'ta ikinci sultani açıldı.³ 1913-1914 ders yılında idadi iken sultani statüsüne kavuşan okullar -öğrenim süresi arttığından ve dolayısıyla son sınıfta öğrenci bulunmadığından- o yıl hiç mezun vermedi.

1913 yılında diğer sultaniler gibi Ankara Sultanisi de on iki sınıf ve iki kısımdan oluşuyordu. Kısım-ı evvel olarak adlandırılan tahsil-i ibtidai bölümü ilk beş sınıfı kapsıyordu. Kısım-ı sani denilen tahsil-i talinin öğrenim süresi ise yedi yıl idi. Tahsil-i talinin ilk dört sınıfı devre-i ûlâ (birinci devre), üç sınıfı da devre-i sani (ikinci devre)

¹ Mektebi Sultani hakkında geniş bilgi için bkz. Vahdettin Engin, *Mekteb-i Sultani*, Galatasaraylılar Derneği Yayını, İstanbul 2003; Emel Engin, *Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Lisesi'ne*, Giza Yayınları, İstanbul 2012.

² Mustafa Ergün, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ankara 1996, s. 308, 309, 311, 312; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2009, s. 273.

³ İhsaiyat Mecmuasında 1913-1914 ders yılında sultanilerin sayısının 36'ya ulaştığı ifade edilmekteyse de Şam ve Beyrut'ta açılan yeni sultanilerle sayının 37 olduğu görülmektedir (*1329-1330 Senesine Mahsus Maarif-i Umumiye İhsaiyat Mecmuası*, Matbaa-i Âmiri 1336, s. 48).

olarak anılmaktaydı. Devre-i sanide yani sultaninin son üç yılında öğretim fen (fünun) ve edebiyat şubelerine ayrılmıştı.⁴ Fakat Türk eğitim tarihinin önemli isimlerinden Osman Nuri Ergin'e göre sultaniler ibtidailerin âlisi olması gerekirken, âlilerin ibtidaisi olabilmışti.⁵

Osmanlıdan Cumhuriyete geçişi *Yılların İzi* adlı eseriyle resmeden ve yirminci yüzyılın önemli eğitimcilerinden biri olan Mahir İz, 1916 yılında Ankara Sultanisinden mezun olmuştu. Mahir İz eserinde, 1913-1914 ders yılında Ankara İdadisinin sultanie dönümesine ve o yıllarda okulda görev yapan bazı öğretmenlere şöyle yer vermiştir:

“İdadi Mektepleri beşinci sınıfta iken sultani oldu ve on iki sınıf üzerine kuruldu. Dokuzuncu sınıf orta kısma dâhildi, onuncu sınıftan itibaren fen ve edebiyat şubelerine ayrılırdı. Biz edebiyat şubesinde idik; Arapça, Farsça ve Edebiyat derslerini beşer altışar saat okurduk. Fen şubesi de Matematik ve Fizik derslerini öyle okurdu. İdadide iken müdürümüz meşhur Âkil Bey idi. Maarif Nezaretinin tanınmış üç beş müdüründen biriydi. (...) Sultani’de muallimler arasında en çok hürmet edip alaka duyduğum Arapça ve Farsça hocamız Cideli Ali Faik Efendi idi. (...) Talebe arasında tıpkı Ali Faik Efendi gibi vekarı ve ruh asaleti sebebiyle çok sevilen bir de matematik hocamız Afyonkarahisarlı Ömer Fevzi Bey vardı. (...) Mümeyyiz olan Celal Bey... bize Fransızca dersine gelirdi. (...) Müftinin yeğeni ve bana karşı çok haşin tavırlar almaya başladı. Sebebi iki Müslüman çocuğu olup dini inançlarımızın sağlam bulunuşundandı. (...) “Sakallı Celal Bey” diye meşhur olan bu Fransızca hocası Sultan Hamid’in Bahriye Nazırı Hüsni Paşa’nın oğlu idi. (...) Mektepte aynı zamanda müdir-i sani, yani başmuavin olan bu zat, fizik ilmüne meraklı olup, Fransız ihtilalini ve Fransızcaı çok iyi bilirdi. (...) Sultaninin son sınıfında Teyfik Bey isimli bir tabiiye hocamız vardı.”⁶

Ankara İdadisinden Ankara Sultanisine

1- Okul Binası

Ankara’da idadi açılmasına yönelik ilk girişimler Küçük Said Paşa’nın dördüncü sadrazamlık dönemine (1882-1885) rast gelir. Sultan İkinci Abdülhamid devrinde eğitim alanında gerçekleşen sıçramanın önemli bir bölümünün yaşandığı bu süreçte Bursa, Yanya, Edirne, Kal’a-i Sultaniye Mekteb-i İdadileri faaliyete geçti. Yine bu devrede İzmir, Selanik, Trabzon, Rodos, Konya, Mamuretülaziz, Ankara, Üsküp, Priştine, Serfiçe, Gümülcine, Manisa, Adana, Halep, Kudüs, Maraş, Kırşehir, Kengiri (Çankırı), Tekke,

⁴ 1329-1330 *Senesine Mahsus İhsaiyat...*, Matbaa-i Âmire 1336, s. 48.

⁵ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, C. 5, İstanbul 1977, s. 1237.

⁶ Mahir İz, *Yılların İzi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015, s. 54, 56, 57, 58, 59, 60. Mahir İz’in eserindeki söz konusu bahis, Sakallı Celal’in hem din ile hem de Mustafa Kemal Atatürk ve rejim ile sorunlu olduğu izlenimine yol açmaktadır. Lakin Orhan Karaveli “*Sakallı Celal*” adlı kitabında, Mahir İz’in Sakallı Celal hakkındaki düşüncelerine katılmaz ve bunu şöyle ifade eder: “*Bunca seveni ve sayanı olan “Sakallı Celal”i olumsuz biçimde tanıyıp tanıtmaya çalışanlar da çıkmıştır ve bunlardan biri de Mahir İz’dir*” (Orhan Karaveli, *Sakallı Celal*, Doğan Kitap, İstanbul 2017, s. 33-34.)

1913-1914 Ders Senesinde Ankara Sultanisi

Bitlis, Muş, Kastamonu, İzmit ve Sivas'ta Mekteb-i İdadi tesisi kararlaştırıldı ve okul binalarının inşaatına başlandı.⁷

Ankara Sultanisi, Ankara İdadisi adıyla 1886 yılında açılmadan önce okul binasının yapımı için çalışmalara başlandı ve bugünkü Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin arkasında, Türkiye Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin bulunduğu ve halk arasında *Develik* olarak adlandırılan alanda bir bina inşa edilmesine karar verildi. Yer seçiminde etkin rol oynayan dönemin Ankara Valisi Sırrı Paşa⁸, usta bulma zorluğunu Trabzon'dan getirdiği ustalarla aştı. Okulun temeli 20 Ağustos 1885'te atıldı; yontma taş kullanılarak yapılan bina, İkinci Abdülhamid döneminde inşa edilen diğer birçok okul gibi "taş bina" olduğundan Ankaralılar tarafından *taş mektep* ismiyle anıldı. Binanın dört yılda tamamlanmasından sonra Ankara İdadisi 1890'da (R. 1306), kiralık binasından uzun yıllar hizmet vereceği yeni binasına taşındı.⁹

Geniş bir bahçenin ortasında yer alan okulun kapı girişinde ucu açık bir hol vardı. Giriş ve üst katta altışar derslik ile yine üst katta idare heyeti ve muallim odaları bulunuyordu. İkinci kata dışarıdan çıkılabilmesi için binanın ön cephesinin sağ ve sol yanlarına dönme taş merdivenler yapılmıştı. İkinci katın ön cephesindeki büyük kapının süslemeleri balgami denilen Hacı Bektaş taşından inşa edilmişti.¹⁰ Binada az sayıda küçük pencere mevcuttu, ayrıca baca kullanılmamıştı. Sobadan çıkan duman, pencere camlarından bir dirsekle dışarı verilmişti. Sonraki yıllarda bina içine alınacak olan tuvalet bahçedeydi, ayrıca bahçede bir de havuz vardı.¹¹

Taş Mektep binasının değeri hakkında 1912-1913 istatistiğinde "kıymeti hakkında malumat alınamamıştır" denilmektedir.¹² 1913-1914 istatistiğinde ise hazineye ait okul binasının kıymetinin 600.000 kuruş olduğu belirtilmektedir. Ana binanın yanında ibtidai kısmın öğrenim gördüğü bir bina daha mevcuttu ve buranın yıllık kira bedeli 3.600 kuruştur.¹³

Okul binası, faaliyete başladığı tarihten 1913'e kadar geçen 24 yıl zarfında oldukça eskimişti, çok masraf gerektiriyordu. Nitekim Ankara Valiliği tarafından Sadarete yazılan 24 Kasım 1913 (11 Teşrinisani 1329) tarihli bir yazı, Ankara Sultanisinin ilk yılında okul binasının perişan halini gözler önüne sermektedir. Yazıdan anlaşıldığına göre, Maarif Nezareti tarafından senelik ödeneğine 66.000 kuruş zam yapılarak sultaniye

⁷ Ergin, *Türk Maarif...*, s. 925.

⁸ Dönemin Ankara Valisi olan Sırrı Paşa, idadinin yapımına ilişkin görüşlerini "Mektubat-ı Sırrı Paşa" adlı esrinde detaylı olarak anlatmıştır. Geniş bilgi için bkz. Sırrı Paşa, *Mektubat-ı Sırrı Paşa*, Matbaa-i Nişan Berberyan, İstanbul 1309, s. 64-71.

⁹ İsmail Sağırkaya, *Cumhuriyet Döneminde Bir Eğitim Modeli Olan Ankara Atatürk Lisesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s. 14.

¹⁰ Sağırkaya, *Cumhuriyet Döneminde Bir Eğitim...*, s. 17.

¹¹ Melih Cevdet Anday, *Akan Zaman, Duran Zaman*, Everest Yayınları, İstanbul 2009, s. 188.

¹² *1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat Mecmuası*, Matbaa-i Âmire 1334, s. 23, levha 23.

¹³ *1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat...*, s. 44, levha 17.

dönüştürülen Ankara İdadisinin yukarı kat tuvaletleri, yıkılmaya yüz tuttuğu için kapatılmıştı. Alt kattaki helâlar da kış esnasında soğuktan donmaktaydı. Öğrencilerin geceleri yatakhanelerinden çıkıp bu tuvaletleri kullanmaları sağlık ve güvenlik açısından tehlike arz ediyordu. Bu nedenle bir keşif çalışması yürütülmüş ve tamir işleminin 12.300 kuruşa mâl olacağı saptanmıştı. Söz konusu havalenin yollanmasına ilişkin Maarif Nezaretiyle gerekli yazışmalar yapılmış fakat nezaret 1913 yılı bütçesinde karşılık kalmadığını öne sürerek bu çalışmanın 1914 senesine ertelenmesini istemişti. Valilik ise en azından üst kat helâlarının tamiri için ihtiyaç duyulan paranın yollanmasını bir kere daha talep etmişti.¹⁴ Lakin bir yıl sonrasına gelindiğinde de okulun fiziki eksikliklerinin giderilmesi hususunda herhangi bir ilerleme kaydedilememişti. Zira Ankara Valisi Mazhar Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 18 Aralık 1914 (5 Kânunuevvel 1330) tarihli telgrafta okulun vaziyeti “...pek ziyade tamire muhtaç olan sultani mektebi...” ifadesiyle aktarılmıştı.¹⁵

2- Müfredat

Yukarıda da belirtildiği gibi 1913’e gelindiğinde Osmanlı genelinde 13 sultani faal durumdaydı. Aynı yıl 22 idadi sultaniye dönüştürüldü ve 2 yeni sultani açıldı. Böylelikle 1913-1914 ders senesi başlangıcında sultani sayısı 37’ye çıktı. 1913 yılında öğretim programında da değişikliğe gidildi. Sultanilerde edebiyat ve fûnun şubesinin özellikleri dikkate alınarak müfredat güncellendi. Bu doğrultuda 1912-1913 ders yılında sultanilerin ilk devresinde okutulan Ulûm-ı Diniyye, Tarih, Coğrafya, Hendese, Hesap ve Cebir, Usûl-i Defteri, Fârisî ve Arabî derslerine 1913-1914 ders senesinde de devam edildi. Ahlakiye, Malûmât-ı Medeniye ve İktisadiye ve Kanuniye dersleri müfredattan çıkarıldı. Bazı derslerin ise içerikleri değişmemekle birlikte isimleri farklılaştı: Türkçe *Lisân-ı Osmanî*, Ulûm-ı Tabîiye *Malûmât-ı Tabîiye* ve *Sihhiye*, Jimnastik *Terbiye-i Bedeniyye*¹⁶ adını aldı. Diğer yandan Fransızca dersi *Lisan-ı Ecnebî* olarak yeniden isimlendirildi; Fransızcaya İngilizce ve Almanca da eklendi. Hat dersi de Resim dersi ile birleştirildi ve 1913-1914’ten itibaren dersin ismi *Resim ve Resim Hattı* oldu. Ayrıca Ankara Sultanisinin ilk yılı ile birlikte sultanilerde yeni üç ders okutulmaya başlandı: Hikmet-i Tabîiye, Kimya ve Gınâ (Musikî).¹⁷

1913-1914 ders yılında sultanilerin ikinci devresinde okutulan derslerde de bazı düzenlemeler yapıldı. Buna göre Ulûm-ı Diniyye, Hikmet-i Tabîiye, Kimya,

¹⁴ BOA. BEO. 4236/317641.

¹⁵ BOA. DH. ŞFR. 454/46.

¹⁶ Şehbal Mecmuasının 15 Şubat 1329 (28 Şubat 1914) tarihli nüshasında yer alan “Ankara Mekteb-i Sultanisinin Muhtelit Futbol Timi” başlıklı yazıda, Maarif nezaretince terbiye-i bedeniyyeye verilen önemin memnuniyet verici olduğu ve dünyada yaygınlık kazanan Anglosakson terbiyesinin mühim unsurlarından biri olan idman merakının ihmal edilemeyeceği belirtilmiştir. Yazının üst kısmında ise Ankara Sultanisinin öğrencileri ve idarecilerinin bazılarını da gösteren Ankara Sultanisi futbol takımına ait bir fotoğraf bulunmaktadır (*Şehbal*, 15 Şubat 1329, Aded 91, s. 376; Ankara Sultanisi Futbol Takımı için bkz. Ek. 2).

¹⁷ *1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat...*, s. 26, levha 25; *1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat...*, s. 46-47, levha 20.

Kozmografya, Mihanik, Hendese, Tarih, Coğrafya, Arabî, Fârisî ve Tatbikat-ı Fenniye (fen laboratuvarı) dersleri devam ederken *Hayvanat*, *Nebatat*, *İlm-ül Arz* (jeoloji) ve *Hıfzıssıhha* dersleri de okutulmaya başlandı. Müsellesat dersi *Müsellesat-ı Müsteviye*, Cebir dersi *Cebir ve Hesab-ı Nazarî* adını aldı. Birinci devredeki düzenlemeye benzer şekilde Resim ve Hat dersleri birleştirildi, Jimnastik dersinin adı *Terbiye-i Bedeniyye*, Türkçe dersinin adı *Lisân-ı Osmanî* olarak değiştirildi. 1912-1913 ders senesinde Fransızca, Almanca ve İngilizce ayrı dersler olarak gösterilirken 1913-1914'ten itibaren *Lisan-ı Ecnebî* adı altında değerlendirildi. Felsefe dersinin adı ise *Mantık ve Felsefe* oldu. Diğer taraftan Hendese-i Resmiye, Usûl-i Defterî, Tarih-i Tabiî, İlm-i Ahlâk, İlm-i Kavânin ve İlm-i İktisat dersleri müfredattan çıkarıldı.¹⁸

3- Öğrenciler

a- Yeni Kayıt Yaptıranlar

Ankara İdadisine son faaliyet yılında (1912-1913) 122 öğrenci kayıt yaptırdı.¹⁹ Bunların 10'u yatılı, geriye kalanı gündüzlü idi. Yatılılar arasında gayrimüslim öğrenci yoktu. Gündüzlü olarak ise 3'ü Rum, 5'i Ermeni 8 gayrimüslim öğrenci okula kaydoldu. Ankara Sultanisinin ilk yılında (1913-1914) okula yeni kayıt yaptıran gayrimüslim öğrenci bulunmuyordu. Osmanlı genelinde de gayrimüslimler çocuklarını sultaniler yerine azınlık ve yabancı okullara göndermişti. Nitekim sultani öğrencileri arasında yeni kayıt yaptıran gayrimüslimlerin oranı yüzde 3,15'te kalmıştı.

Genelde vilayet merkezlerine açılan sultaniler küçük yerleşim birimlerinden gelen öğrencilere de ev sahipliği yapıyordu. Taşra kökenli öğrenciler, sultaninin bulunduğu şehirde akrabaları veya yakınları yoksa öğrenimlerini yatılı olarak sürdürmek zorundaydı. Osmanlı genelinde ortalama olarak sultaniye kaydolan her on öğrencinin üçü yatılı (leyli), yedisi ise gündüzlü idi. Bu oran 1913-1914 ders yılında Ankara Sultanisi için de geçerli olup okula 43'ü yatılı 140 öğrenci kaydedilmişti. Ancak idadiden sultaniye geçişte yeni kayıt yaptıran yatılı öğrenci sayısındaki artış dikkat çekicidir. 1912-1913 ders yılında Ankara İdadisine kaydolan Müslüman yatılı öğrenci sayısı 10 iken, 1913-1914'te bu sayı (Ankara Sultanisinde) 43'e yükselmiştir.

¹⁸ Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s. 157-159; Kâmil Uygun, *Karesi İdadisi ve Sultanisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2006, s. 47.

¹⁹ Okula kaydı yapılmayan öğrencilerin bazılarının kayıt edilmeme sebepleri belgelere yansımıştır. Mesela, 1912-1913 ders yılında Ankara İdadisine kaydı yapılmayan Ankaralı Ali b. Mehmed'in önceden askeri mektebe kayıt edilmesinin kararlaştırıldığı halde ortadan kaybolduğu, hüviyetini de ispat etmekte zorlandığı anlaşılmaktadır (BOA. DH. İD. 26/4).

Tablo-1: Kayıt Edilen Öğrenci²⁰

Ders Senesi	Müslim		Rum		Ermeni		Musevi		Diğer Milletler		Toplam
	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	
1912-1913 İdadi	10	104	-	3	-	5	-	-	-	-	122
1913-1914 Sultani	43	97	-	-	-	-	-	-	-	-	140
1913-1914 Osmanlı Sultanileri Toplam	1.665	3.802	13	13	21	50	24	53	4	-	5.645

Ankara Sultanisinin ilk yılında okulun öğrencilerinden olan Vehbi Koç, hatıralarında öğrencilerle ilgili ilginç bilgiler vermektedir. Vehbi Koç, o yıllarda Ankara'nın sancakları olan Yozgat ve Kırşehir gibi Orta Anadolu şehirlerinden *Taş Mektep*'e öğrenci geldiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra İstanbul Darüşşafaka ve Darülhayr'dan parasız yatılı öğrencilerin de gönderildiğini ifade etmektedir. İstanbul'dan gelen öğrencilerin bir kısmının çok zeki, bir kısmının ise çok haşarı olduğunu anlatan Vehbi Koç, Ankaralı öğrencilerin yaşadıkları semtlere göre üç farklı grup oluşturduğundan bahsetmektedir: Ankara Aşağıyüz, Ankara Yukarıyüz ve Hisar semtleri. *Aşağıyüzlülerden* olan Vehbi Koç'un hatıralarından her semtin öğrencilerinin birlikte hareket ettikleri, grupların bazen okul çıkışında kavgaya tutuştukları ve *Aşağıyüzlülerin* okul içinde İstanbul'dan gelen öğrencilerden, okul dışında ise *Hisarlılardan* korktukları anlaşılmaktadır.²¹

b- Okulu Terk Eden Öğrenciler

Ankara Sultanisinin ilk yılında 49'u nakil, 54'ü de farklı nedenlerle 103 öğrenci okuldan ayrılmıştı. Ayrıca 3 öğrenci ihraç edilmiş, 1 öğrenci ise ders yılı içinde vefat etmişti. Böylelikle ders yılı sona ermeden okulla ilişkisi kesilen öğrenci sayısı 107'ye ulaşmıştı. Bu öğrencilerin yüzde 92'si gündüzlü yüzde 8'i ise yatılıydı.²² Tablo 2'de Ankara Sultanisinde ve Osmanlı genelindeki sultanilerde okulu terk eden öğrencilere ait istatistikî bilgiler; Tablo 3'te de öğrencilerin okulu bırakma nedenleri yer almaktadır.

²⁰ 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 20-21, levha 19; 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 40, levha 13. Diğer okullara ait bilgi için bkz. 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 20-21, levha 19.

²¹ Vehbi Koç, *Hayat Hikayem*, Apa Ofset, İstanbul 1973, s. 13.

²² Bu oran Osmanlı genelindeki sultanilerde yüzde 75-25 düzeyindedir.

1913-1914 Ders Senesinde Ankara Sultanisi

Ankara Sultanisinin ilk yılında okuldan ayrılan öğrenci sayısının Ankara İdadisinin son yılına göre 2,4 kat arttığı görülmektedir.

Tablo-2: Okulu Terk Eden Öğrenci²³

Ders Senesi	Müslim		Rum		Ermeni		Musevi		Diğer Milletler		Toplam
	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	
1912-1913 İdadi	9	21	-	6	-	8	-	-	-	-	44
1913-1914 Sultani	8	91	-	5	-	2	1	-	-	-	107
1913-1914 Osmanlı Sultanileri Toplam	712	1.914	38	39	29	44	12	32	2	5	2.827

Tablo-3: Terk Sebepleri²⁴

	1912-1913 Ankara İdadisi	1913-1914 Ankara Sultanisi
Hastalık	0	0
Vefat	2	1
İhraç	1	3
Nakil	23	49
Esbab-ı saire (diğer sebepler)	18	54

c- Yıl Sonu Sınavından Önce Öğrenci Sayıları

1913-1914 ders yılında Osmanlı'daki sultanilere yılsonu sınavları öncesinde 9.573 öğrenci kayıtlıydı. Bunların yüzde 4,04'üne karşılık gelen 387'si Ankara Sultanisi öğrencisiydi. Osmanlı genelindeki sultanilerle karşılaştırıldığında Ankara Sultanisindeki

²³ 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 20-21, levha 19; 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 40, levha 13.

²⁴ 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 20-21, levha 19; 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 40, levha 13.

Halim DEMİRÜREK

Müslüman-paralı-yatılı (leyle-ücretli) öğrenci sayısının 20, bu sayının Osmanlı sultanilerine oranının ise yüzde 2,09 olduğu görülmektedir. Sultanilerde en fazla öğrencinin yer aldığı kategori olan Müslüman-gündüzlü-ücretsiz öğrenci sayısının Ankara Sultanisinde 247 olduğu, bu sayının da Osmanlı sultanilerindeki toplam 4.259 öğrencinin yüzde 5,80'ini oluşturduğu belirtilmelidir. Sonuç itibariyle Ankara Sultanisine ücret ödeyerek devam eden öğrenci sayısı Osmanlı ortalamasının altındayken, gerek yatılı gerekse gündüzlü öğrenciler arasında hem miktar hem de oran bakımından ücretsiz öğrenciler ağırlıktadır.

Tablo-4: Yıl Sonu Sınavı Öncesi Öğrenci Sayıları²⁵

Ders Senesi	Müslim		Rum		Ermeni		Musevi		Diğer Milletler		Toplam
	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	Yatılı	Gündüzlü	
										Ücretsiz	
1912-1913 İdadî											388
1913-1914 Sultani											387
1913-1914 Osmanlı Sultani-leri Toplam											9.573

d- Öğrencilerin Sınıflara Dağılımı

Ankara Sultanisi ilk faaliyet yılında 12 sınıf ve 2 kısımdan oluşmaktaydı. İlk kısım (kısım-ı evvel) günümüzdeki ilkokullara karşılık geliyordu. Öğrenim süresinin 5 yıl olduğu bu bölüm tahsil-i ibtidai olarak da biliniyordu. Tablo 5'te verilen öğrencilerin sınıflara dağılımından da anlaşılacağı üzere Ankara Sultanisinin birinci sınıfında 17

²⁵ 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 21, levha 19; 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 41, levha 14.

1913-1914 Ders Senesinde Ankara Sultanisi

öğrenci öğrenim görmekteydi. Aynı yıl, Osmanlı genelindeki tüm sultanilerin birinci sınıflarındaki öğrenci sayısı (734) dikkate alındığında Ankara Sultanisindeki oranın yüzde 2,32 olduğu ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde ikinci sınıfta da oran yüzde 2,49 iken 3, 4 ve 5. sınıflarda oranın nispeten yükseldiği gözlemlenmektedir. Örneğin, Osmanlı genelindeki tüm sultanilerin üçüncü sınıflarındaki 1.172 öğrencinin 69'u (yüzde 5,89) Ankara Sultanisi öğrencisidir. Bu oran dördüncü sınıfta yüzde 7,24'e yükselmekte, beşinci sınıfta da yüzde 5,53 seviyesinde kalmaktadır. Kısım-ı evvel yani sultanilerin ilk beş yılına karşılık gelen tahsil-i ibtidai tümüyle ele alındığında, Ankara Sultanisinde öğrenim gören 215 öğrencinin Osmanlı sultanilerinin tümünün ilk kısmında öğrenim gören 4.334 öğrencinin yüzde 4,96'sını teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Tablo-5: Öğrencilerin Sınıflara Dağılımı²⁶

1912-1913			1913-1914			
Ankara İdadisi			Ankara Sultanisi		Osmanlı Sultanileri Toplam	
Sınıf-1 İbtidaiye	1. Sınıf	89	Sınıf-1 İbtidaiye (Kısım-ı Evvel)	1. Sınıf	17	734
	2. Sınıf	66		2. Sınıf	18	724
	3. Sınıf	56		3. Sınıf	69	1.172
	Toplam	211		4. Sınıf	71	981
Sınıf-1 Taliye	4. Sınıf	49	Sınıf-1 Taliye (Kısım-ı Sani)	5. Sınıf	40	723
	5. Sınıf	35		Toplam	215	4.334
	6. Sınıf	59		6. Sınıf	55	1.757
	7. Sınıf	34		7. Sınıf	-	491
Toplam	177	8. Sınıf	39	1.010		
			9. Sınıf	-	57	
			10. Sınıf	46	1.089	
			11. Sınıf	32	670	
			12. Sınıf	-	165	
			Toplam	172	5.239	

Sultaninin ikinci kısmı (kısım-ı sani) ise günümüzdeki ortaokul ve lise öğrenimini kapsamaktaydı. Öğrenim süresi 7 yıl olan kısım-ı sani veya diğer adıyla tahsil-i talinin de iki bölümü vardı. Günümüzdeki ortaokullara karşılık gelen ilk 4 sınıf devre-i ûlâ, liselere

²⁶ 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 21, levha 20; 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 41, levha 14.

Halim DEMİRYÜREK

karşılık gelen son 3 sınıf da devre-i sani olarak isimlendirilmişti. 1913-1914 ders yılında Ankara Sultanisinin ikinci kısmında öğrenim gören 172 öğrenci, Osmanlı sultanilerinin ikinci kısmındaki toplam 5.239 öğrencinin yüzde 3,28'ini oluşturuyordu.²⁷

e- Mezun Olanlar

Ankara İdadisinin Sultaniye dönüştüğü 1913-1914 ders yılında yedinci, dokuzuncu ve on ikinci sınıflarda öğrenci bulunmuyordu. Dolayısıyla Ankara Sultanisi ilk senesinde mezun vermemişti. Osmanlı genelinde ise bahsi geçen ders yılında sultanilerden 136 öğrenci mezun olmuştu.

Diğer taraftan Ankara İdadisi, Ankara Sultanisine dönüşmeden önceki son ders yılında (1912-1913) 34 mezun verdi. Bu öğrencilerin 30'u Müslüman-yatılı öğrenciydi. Aynı yıl Osmanlı genelindeki tüm idadilerden mezun Müslüman-yatılı öğrenci sayısının 57 olduğu göz önüne alındığında Ankara İdadisi mezunlarının toplamın yüzde 53'ünü teşkil ettiği görülür ki bu da oldukça yüksek bir orandır.

Tablo-6: 1912-1913 Ders Senesinde İdadilerden Mezun Olan Öğrenciler²⁸

	Ankara İdadisi	Osmanlı Toplam
Müslüman Yatılı	30	57
Müslüman Gündüzlü	4	780

f- Yılsonu Sınav Sonuçları

Sultanilerde öğrenciler bir yılda ikisi yazılı, biri sözlü olmak üzere her dersten üç sınava tabi tutulurdu. Yazılı sınavlara okullar açıldıktan üç ay ve altı ay, sözlü sınava ise dokuz ay sonra girilirdi. Yazılı sınavlar bir hafta, sözlü sınavlar ise dört hafta içerisinde tamamlanırdı. Öğrencilerin sınıfı geçebilmesi için her dersin sözlü sınavından en az üç almaları ve üç sınavın ortalamasının da en az beş olması gerekiyordu.²⁹ Bu sınavlarda başarılı olanlar eğer son sınıf öğrencisi ise mezun olur ve şahadetnamesini (diploma) alır; ara sınıf öğrencisi ise bir üst sınıfa devam etme hakkı kazanırdı. Sınavda başarısız olanlar ikmale (bütünlemeye) kalır ve kendilerine bir hak daha verilirdi. İkmal imtihanında da başarı elde edemeyen öğrenci *ibka* kalırdı. Yani sınıf tekrarlamak zorundaydı.

Tablo 7 ve Tablo 8'den anlaşılacağı gibi okulun, gerek idadi gerekse sultaniye dönüştükten sonraki dönemde öğrenci başarı oranı yüksektir. Özellikle Ankara Sultanisindeki başarı oranları Osmanlı sultanileri ortalamalarının oldukça üstündedir.

²⁷ 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 41-48.

²⁸ 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 22, levha 20.

²⁹ Fatih Demirel, "II. Meşrutiyetten Sonra Osmanlı'da Ortaöğretim: Sultaniler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 27, S. 2, 2012, s. 353.

1913-1914 Ders Senesinde Ankara Sultanisi

Tablo-7: Ankara İdadisinin 1912-1913 Ders Senesindeki Umumi İmtihan Neticeleri³⁰

		Sınıfını Geçenler	Sınıfta Kalanlar	Başarı Oranı %
Müslüman	Yatılı	45	2	96
	Gündüzlü	236	47	83
Rum	Yatılı	5	0	100
	Gündüzlü	5	0	100
Ermeni	Yatılı	6	0	100
	Gündüzlü	3	1	75
Musevi	Yatılı	2	0	100
	Gündüzlü	2	0	100
Toplam		304	50	86

Tablo-8: Ankara Sultanisinin 1913-1914 Ders Senesindeki Umumi İmtihan Neticeleri³¹

		Sınıfını Geçenler		Sınıfta Kalanlar		Başarı Oranı %	
		Ankara	Osmanlı	Ankara	Osmanlı	Ankara	Osmanlı
Müslüman	Yatılı	81	2.171	1	573	99	65
	Gündüzlü	240	4.083	49	2.173	83	65
Rum	Yatılı	5	37	0	12	100	75
	Gündüzlü	-	27	-	19	-	59
Ermeni	Yatılı	6	55	0	12	100	82
	Gündüzlü	1	72	1	35	50	67
Musevi	Yatılı	1	22	0	9	100	71
	Gündüzlü	2	81	0	35	100	70
Diğer Millet	Yatılı	-	7	-	2	-	78
	Gündüzlü	-	9	-	3	-	75
Toplam		336	6.564	51	2.873	87	70

g- Öğrencilerin Babalarının Meslekleri

Osmanlı döneminde hazırlanan maarif istatistiklerindeki *baba mesleği* bilgilerinden bir şehrin sosyoekonomik yapısı hakkında önemli ipuçlarına ulaşmak mümkündür. Fakat Ankara İdadisine/Sultanisine ilişkin İhsaiyat Mecmualarındaki baba meslekleri kısmında “diğer” seçeneğinin çok yüksek olması, verilerin yorumlanmasını

³⁰ 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 22, levha 21.

³¹ 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 42, levha 15.

Halim DEMİRYÜREK

güçleştirmektedir. Bununla beraber 1912-1913 ders senesinde Ankara İdadisine devam eden 388 öğrenci ile 1913-1914 ders senesinde Ankara Sultanisine kayıtlı 387 öğrencinin baba meslekleri birbiriyle ve Osmanlı geneliyle karşılaştırıldığında bazı çarpıcı sonuçlar elde edilebilmektedir.

Örneğin, 1912-1913'te Ankara İdadisindeki öğrenci babalarının yalnızca yüzde 1,29'u memur iken bu oran 1913-1914'te Ankara Sultanisinde yüzde 7,75'e çıkmıştır. Ancak Osmanlı geneliyle karşılaştırıldığında yüzde 7,75'lik oranın çok düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Ankara Sultanisinin ortalamayı düşürmesine rağmen, üstelik yüzde 23,82'lik kısım "diğer" seçeneğini işaretlemişken, 1913-1914 ders yılında Osmanlı sultanilerinde öğrenim gören öğrencilerin velilerinin yüzde 34,86'sının memur olduğu anlaşılmaktadır. Memurların bu oranı, kendisine en yakın meslek grubu olan "ticaret erbabı/tüccar"ın üç katına yakındır. Dolayısıyla Ankara'daki memurların kendi çocuklarını diğer vilayetlerdeki memurlar kadar idadi ve sultaniye göndermedikleri (en azından 1912-1914 yıllarında) düşünülebilir.

Tablo-9: Öğrenci Babalarının Meslekleri³²

	1912-1913 Ankara İdadisi				1913-1914 Ankara Sultanisi			
	Ankara	%	Osmanlı	%	Ankara	%	Osmanlı	%
Ulema	5	1,29	694	6,52	6	1,55	531	5,55
Sınıf-ı Ruhani	0	-	52	0,49	0	-	59	0,62
Memurin	5	1,29	2.879	27,06	30	7,75	3.337	34,86
Meslek-i Fenniye Erbabından	0	-	101	0,95	0	-	234	2,44
Tüccar	17	4,38	1.429	13,43	15	3,88	1.152	12,03
Sanatkâr	112	28,87	1.431	13,45	115	29,72	917	9,58
Ziraat	97	25,00	1.361	12,79	24	6,20	1.063	11,10
Diğer	152	39,18	2.693	25,31	197	50,90	2.280	23,82
Toplam	388	100	10.640	100	387	100	9.573	100

4- Personel

a- Memur, Öğretmen ve Müstahdem Sayıları

³² 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 23, levha 22; 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 43, levha 16.

1913-1914 Ders Senesinde Ankara Sultanisi

1911’de Ankara İdadisi Müdürü olan Ahmet Muhtar Bey, Ankara Sultanisinin ilk yılında Ankara Maarif Müdürlüğü vazifesini yürütüyordu.³³ Okulun müdürlüğünü ise Ahmet Kemal Bey üstlenmişti.³⁴ Tablo 10’da görüleceği üzere Ankara Sultanisinde 1913-1914 ders yılında 17 öğretmen³⁵, 8 yönetici, 13 hademe³⁶ ve 3 de müstahdem görev yapıyordu. Bir önceki seneye nispeten öğretmen ve hademe sayısında az da olsa bir artış gerçekleşmişti.

Tablo-10: Memur, Öğretmen ve Müstahdemler³⁷

	1912-1913 İdadî			1913-1914 Sultani		
	Ankara	Osmanlı	Oran %	Ankara	Osmanlı	Oran %
Heyet-i İdare	8	256	3,03	8	379	2,07
Heyet-i Tedrisiye	12	596	1,97	17	721	2,30
Müstahdem-i saire	3	21	12,50	3	51	5,56
Hademe	11	198	5,26	13	523	2,43
Toplam	34	1.071	3,08	41	1.674	2,39

b- Maaşlar ve Masraflar

³³ 1867’de İstanbul’da doğan Ahmet Muhtar Bey, Mülkiye’nin yüksek kısmından 1891’de mezun oldu. 1897’de Bursa Merkez İdadisi üçüncü müdür muavinliğine getirildi. 1911’de Ankara İdadisi Müdürü, 1912’de Sivas Maarif Müdürü, 1913’te ise Ankara Vilayeti Maarif Müdürü oldu. 1914’te görevinden azledildi (Sağırkaya, *Cumhuriyet Döneminde Bir Eğitim...*, s. 35).

³⁴ Ahmet Kemal (Akünal) 1874’te İstanbul Beylerbeyi’nde doğdu. Darüşşafaka’da Edebiyat öğretmenliği yaptı. İkinci Abdülhamid yönetimine muhalefeti nedeniyle birkaç kez tutuklandı. Yurt dışına kaçtıktan sonra Atina ve Kahire’de gazeteler çıkardı. Bir süre Bakü’de kalan Ahmet Kemal Bey, casusluk iddiasıyla Ruslar tarafından tutuklandı, Hariciye Nezaretinin çabalarıyla yurda döndü. Millî Mücadele yıllarında İstanbul’daydı; yazı ve konuşmalarıyla Ankara’yı destekledi (Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Kayahan Özgül, *Son Jön Türk Kalesi-Ahmed Kemal Akünal*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010).

³⁵ Ankara Sultanisinin öğretmen ve memurları doğal olarak birçok yazışmaya konu olmuştur. Mesela, Ankara Vali Vekili Atıf Bey tarafından Maarif-i Umumiye Nezaretine gönderilen 29 Temmuz 1915 (16 Temmuz 1331) tarihli şifrede, Ankara Sultanisi talim heyeti arasında bulunan Hamparsum Nizamyân’ın memuriyete devam etmesinin sakıncalı olduğu ve yerine başka birinin tayin edilmesi istenmişti (BOA. DH. ŞFR.481/106).

³⁶ Hademe kavramı memurları kapsamaktadır. Hademe, Kubbealtı Lugatinde resmi dairelerde, bürolarda hizmet eden kimse(ler) olarak tanımlanmıştır. (İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Mas Matbaacılık, İstanbul 2008, s. 1154-1155).

³⁷ *1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat...*, s. 25, levha 24; *1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat...*, s. 45, levha 18.

Halim DEMİRYÜREK

1913-1914 yılında maaş ve masraflarda küçük çaplı bir artış söz konusudur. Nitekim idadi döneminde maaşlara 192.000 kuruş ödenmişken, sultanî döneminde bu ödeme 234.000 kuruşa yükselmiş, bir yıllık masraflar da 195.843 kuruştan 208.387'e kuruşa çıkmıştır. Bu artışa rağmen Ankara Sultanîsinin maaş ve masraflarının Osmanlı sultanîleri içindeki payı oransal olarak gerilemiştir. Bir başka deyişle 1912-1913 ders yılında Osmanlı idadilerinde (Ankara İdadisi hariç) maaş ve masraflar toplamı 7.500.462 kuruştur; bunun 947.656 kuruşu (yüzde 12,6'sı) masraf, 6.552.806 kuruşu (yüzde 87,4) maaştır. Ankara İdadisinde ise masraflar (yüzde 50,5) maaşlardan fazladır. Aynı şekilde 1913-1914 ders yılında Osmanlı sultanîlerinde (Ankara Sultanîsi hariç) maaş ve masraflar toplamı 17.814.058 kuruştur; bunun yüzde 39,5'i masraftır. Ankara Sultanîsinde maaş/masraf oranları ise (yüzde 52,9-yüzde 47,1) yine birbirine yakındır. Hem Ankara İdadisinde hem de Ankara Sultanîsinde yapılan harcamaların daha çok tamirat kaleminden olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca okulda yatılı öğrenciler bulunduğu için karyolaların sık sık değişmesi gerekmektedir.³⁸

Tablo-11: Maaşlar ve Masraflar³⁹

	1912-1913			1913-1914		
	Ankara İdadisi	Osmanlı İdadiler Toplamı	Oran %	Ankara Sultanîsi	Osmanlı Sultanîler Toplamı	Oran %
Maaşlar	192.000	6.744.806	2,77	234.000	11.019.034	2,08
Masraflar	195.843	1.143.499	14,62	208.387	7.237.411	2,80
Toplam	387.843	7.888.305	4,69	442.387	18.256.445	2,37

c- Öğretmenlerin Yaşları

1912-1913 ders senesinde Ankara İdadisinde görev yapan öğretmenlerin yaşları değerlendirildiğinde Osmanlı ortalamasının altında, daha genç bir öğretmen profili ile karşılaşılmaktadır. Buna göre 12 öğretmenin 7'si 25-30 yaş aralığında, 2 öğretmen 20-25

³⁸ Ankara İdadisindeki/Sultanîsindeki karyolalarla ilgili bazı yazışmaları arşiv kayıtlarından izlemek mümkündür. Kurumlar arasında gerçekleşen 16 Mayıs 1893 (4 Mayıs 1309), 14 Haziran 1893 (2 Haziran 1309), 18 Temmuz 1893 (6 Temmuz 1309) tarihli yazışmalardan anlaşıldığına göre, Ankara İdadi Mektebine trene yüklenmek suretiyle altmış adet karyola gönderilmiştir. Karyolalar istasyondan aldırılarak mektebe teslim edilmiştir (BOA. MF. MKT. 168/58; BOA. MF. MKT. 175/79; BOA. MF. MKT. 44/1). Birinci Dünya Savaşı esnasında ihtiyaca binaen Ankara Sultanîsindeki karyolalar hastanelere taşınırken Ankara Maarif Müdürlüğü ile Dâhiliye Nezareti arasında bir dizi yazışma cereyan etmiş ve Ankara Maarif Müdürlüğü emval-i metrukeden olan karyolaların mektebe verilmesi talebine bulunmuştu (BOA. MF. MKT. 1212/68).

³⁹ 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 24, levha 23; 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 44, levha 17.

1913-1914 Ders Senesinde Ankara Sultanisi

yaş diliminde, 3 öğretmen de 30-40 yaş bandındaydı. Dolayısıyla öğretmenlerin hiçbiri 40 yaşın üstünde değildi. 1913-1914 ders senesinde ise Ankara Sultanisinde görev yapan 17 öğretmenin 4'ünün 40-50 yaş arasında olması dikkati çekmektedir.

Tablo-12: Öğretmenlerin Yaşları⁴⁰

	1912-1913			1913-1914		
	Ankara	Osmanlı	Oran %	Ankara	Osmanlı	Oran %
20-25	2	92	2,13	4	162	2,41
25-30	7	170	3,95	6	175	3,31
30-40	3	236	1,26	3	207	1,42
40-50	0	95	-	4	124	3,13
50-60	0	57	-	0	52	-

d- İdare Heyetinin ve Öğretmenlerin Maaşları

1912-1913 ders senesinde Ankara İdadisinde ve 1913-1914 ders yılında Ankara Sultanisinde görev yapan idare heyeti ile öğretmenlerin maaşları ele alındığında Ankara'da Osmanlı ortalaması civarında maaş ödendiği görülmektedir. Gerek idadi gerekse sultani döneminde -Osmanlı genelinde de olduğu gibi- öğretmen ve idare heyetinde aylık 5-10 lira arası maaş alanlar çoğunluktadır.

Tablo-13: İdare Heyetinin ve Öğretmenlerin Maaşları⁴¹

	1912-1913			1913-1914		
	Ankara	Osmanlı	Oran %	Ankara	Osmanlı	Oran %
500'den aşağı	9	338	2,66	6	232	2,59
500-1.000	9	435	2,07	12	462	2,60
1000-1.500	1	69	1,45	6	279	2,15
1.500-2.000	1	10	10,0	1	103	0,97
2.000-3.000	-	-	-	0	24	-

e- Öğretmenlerin Mezun Oldukları Eğitim Kurumları

⁴⁰ 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 25, levha 24; 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 45, levha 18.

⁴¹ 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 25, levha 24; 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 45, levha 18.

Halim DEMİRYÜREK

1912-1913 ders senesinde Ankara İdadisinde ve 1913-1914 ders yılında Ankara Sultanisinde görev yapan öğretmenlerin mezun oldukları eğitim kurumlarına bakıldığında Darülfünun mezunlarının sayıca fazla olmakla birlikte mezun olunan okullar arasında anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir. Tablo 14'te 1912-1913 ders senesinde Ankara İdadisinde ve 1913-1914 ders senesinde Ankara Sultanisinde görev yapan öğretmenler ile İdare Heyetinin eğitim menşeleri hakkında istatistiki bilgi verilmiştir.

Tablo-14: Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okullar⁴²

		1912-1913		1913-1914	
		Ankara	Osmanlı	Ankara	Osmanlı
Darülfünun	Ulûm-ı Şer'iyye Şubesinde	1	25	2	21
	Ulûm-ı Edebiye Şubesinde	1	51	1	33
	Riyaziyyat Şubesinde	0	25	1	21
	Tabiiyyat Şubesinde	1	19	0	10
	Hukuk Şubesinde	0	19	0	22
	Tıp Fakültesinden	0	12	0	8
	Eczacı Mektebinden	0	7	0	7
Mekteb-i Harbiyeden		1	31	1	24
Mekteb-i Mülkiyeden		1	28	0	34
Sanayi-i Nefise Mektebinden		0	5	0	9
Halkalı Ziraat Mektebinden		0	2	1	6
Darülmualimin-i Âliyeden	Edebiyat Şubesinde	0	17	0	9
	Fünun Şubesinde	0	53	0	42
Darülmualimin-i Rüşdiyeden		0	28	-	-
Darülmualimin-i İbtidaiyeden		0	37	6	121
Galatasaray Sultanisinden		0	9	-	-
Darüşşafakadan		0	5	-	-
Dersten Mecaz		0	12	0	37
Mekatib-i Sultaniyeden		0	6	-	-
Mekatib-i İdadiyeden		2	117	-	-
Mekatib-i Sultaniye ve İdadiyeden		-	-	4	122
Mekatib-i Ecnebiye ve Gayrimüslimeden		1	20	-	-

⁴² 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 27, levha 26; 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 46, levha 19.

1913-1914 Ders Senesinde Ankara Sultanisi

Memalik-i Ecnebiye Mekatibinden	-	-	0	57
Hususi tahsil gören	0	15	1	10
Mekatib-i Hususiyeden	-	-	0	15
Mekatib-i saireden	3	107	0	91
Ticaret Mektebinden	1		-	-
Toplam	12	650	17	645
İstanbul, Yozgat ve Kal'a-i Sultaniye Sultanileri				76
Genel Toplam	12	650	17	721

f- Verilen Derslere Göre Öğretmen Sayıları

1913-1914 ders yılından itibaren Ankara İdadisinin Ankara Sultanisine dönüşmesi üzerine müfredata yeni dersler eklendi ve 1913 yılında sultanilerin tümü için yapılan müfredat değişikliği öğretmenlerin kendi alanlarına yakın derslere girmesi sonucunu doğurdu. Tablo 15'te görüldüğü gibi Ankara İdadisinin ibtidai sınıf dersleri için öğretmen istihdam edilmemişken, bir yıl sonra Ankara Sultanisinin ibtidai sınıflarında 7 öğretmen görev yapmıştır. Diğer bir çarpıcı sonuç ise 1912'de Osmanlı genelindeki idadilerde Resim, Resim Hattı ve Hüsn-i Hat, Terbiye-i Bedeniyye ve Fransızca derslerinin öğretmenlerinin sayısının 220'ye ulaşmasıdır. Sadece bu üç dersin öğretmen sayısı Osmanlı idadilerinde görev yapan toplam 635 öğretmenin yüzde 35'ini oluşturmaktadır.

Tablo-15: Öğretmenlerin Verdikleri Dersler İtibariyle Miktarı⁴³

	1912-1913		1913-1914	
	Ankara	Osmanlı	Ankara	Osmanlı
İbtidai Sınıfları Dersleri ve Muallimleri	0	14	7	148
Ulûm-ı Diniye ve Fıkhiye	3	70	1	35
Türkçe ve Kitabet	1	67	1	48
Edebiyat-Mantık ve Felsefe	1	10	0	26
Riyaziyyat	2	25	2	80
Ulûm-ı Tabiiye, Sıhhiye ve Hekimiye	2	73	1	65
Tarih ve Coğrafya	1	73	1	52
Arabî	-	-	1	51
Farisî	-	-	0	27

⁴³ 1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 26, levha 25; 1329-1330 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 47, levha 20.

Halim DEMİRYÜREK

Arabî ve Farisî ⁴⁴	0	17	-	-
Fransızca	1	68	0	68
Almanca ve İngilizce	-	-	1	30
Malumat-ı Ticariye ve Usûl-i Defteri ⁴⁵	0	6	-	-
Durûs-ı Eşya ⁴⁶	0	1	-	-
Ziraat ⁴⁷	0	0	-	-
Malumat-ı Medeniye ⁴⁸ , Ahlakiye ve Hukukiye	0	56	0	4
Resim, Resim Hattı	-	-	0	33
Resim, Resim Hattı ve Hüsn-i Hat ⁴⁹	1	106	-	-
Gına (Musiki)	0	3	1	28
Terbiye-i Bedeniye	0	46	0	26
Toplam	12	635	17	721

Sonuç

Sultan İkinci Abdülhamid devrinde eğitim kurumlarına verilen önem, yeni idadiler açma alanında da kendini gösterdi ve 1886 yılında Ankara İdadisi kuruldu. İkinci Meşrutiyet döneminde idadiler sultanilere dönüştürülmeye başlandı ve bu çerçevede Ankara İdadisi 1913-1914 ders yılında Ankara Sultanisi adını aldı. Okulun öğrenim süresi 12 yıla yükseldi ve bu değişiklik, sınıflara göre öğrenci sayılarına da yansdı. 1913-1914 ders senesinde Ankara Sultanisinin yedinci, dokuzuncu ve on ikinci sınıflarında öğrenci yoktu. Dolayısıyla Ankara Sultanisi, 1914'te mezun vermedi. Aslında Osmanlı genelinde de durum çok farklı değildi. Nitekim 1913-1914 ders yılında Osmanlı'daki 37 sultaniden yalnızca 136 öğrenci mezun oldu.

⁴⁴ Ankara İdadisinde Arabî ve Farisî dersleri Ulûm-ı Diniye öğretmenleri tarafından veriliyordu (1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 26, levha 25).

⁴⁵ Ankara İdadisinde Malumat-ı Ticariye ve Usûl-i Defteri derslerine Ulûm-ı Riyaziye öğretmenleri giriyordu (1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 26, levha 25).

⁴⁶ Ankara İdadisinde Durûs-ı Eşya dersi genellikle Ulûm-ı Tabiîye öğretmenleri tarafından yürütülüyordu (1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 26, levha 25).

⁴⁷ Ankara İdadisinde Ziraat derslerini genellikle Ulûm-ı Tabiîye öğretmenleri üstlenmişti (1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 26, levha 25).

⁴⁸ Ankara İdadisinde Malumat-ı Medeniye dersi Türkçe öğretmenin sorumluluğundaydı (1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 26, levha 25).

⁴⁹ 1912-1913 İhsaiyat Mecmuasında Hüsn-i Hat dersi için "Liva idadilerinin ekserisinde müdürün uhdesinde Malumat-ı Medeniye ve katibin uhdesinde Hüsn-i Hat muallimliği vardır. Muallimliği olan müdür ve kâtipler dahi bu cetvele dâhildir." şeklinde bir dipnot düşülmüştür. Ancak bu tablolar incelendiğinde 1912-1913'te Ankara İdadisinin Hüsn-i Hat dersi öğretmenin aynı zamanda okulun kâtibî olmadığı anlaşılmaktadır (1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat..., s. 26, levha 25).

1913-1914 Ders Senesinde Ankara Sultanisi

Ankara Sultanisinin ilk senesinde okula 140 öğrenci kayıt yaptırdı. Bu öğrencilerden 43'ü yatılı idi. Ders yılı içinde değişik nedenlerle 103 öğrenci okulu terk etti, 3 öğrenci ihraç edildi, 1 öğrenci ise vefat etti. Yılsonu sınavları öncesinde Osmanlı sultanilerindeki toplam 9.573 öğrencinin 387'si (yüzde 4,04) Ankara Sultanisi öğrencisiydi. Bu veriler Ankara Sultanisinin Osmanlı sultanileri arasında öğrenci oranı açısından orta sıralarda yer aldığını göstermektedir. Ancak, Ankara Sultanisinin ücretli öğrencileri Osmanlı ortalamasının altındaydı; diğer taraftan gerek yatılı gerekse gündüzlü öğrenciler arasında hem miktar hem de oran itibarıyla ücretsiz öğrenciler ağırlıktaydı. Sene sonu sınavlarına bakıldığında Ankara Sultanisi öğrencilerinin başarı oranlarının Osmanlı sultanileri ortalamasının oldukça üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Öğretmen, memur ve hizmetliler açısından da Ankara Sultanisinin Osmanlı sultanileri arasında orta sıralarda yer aldığı görülmektedir. Okulda, 1913-1914 yılında 17 öğretmen, 8 yönetici, 13 hademe ve 3 de müstahdem olmak üzere 41 personel görev yapmıştı. Öğretmenler arasında Darülfünun mezunları sayıca fazlaydı ama mezun olunan okullar arasında anlamlı bir fark yoktu. Personele ödenen maaşta ve okulun masraflarında ise bir yıl öncesine göre küçük çaplı bir artış söz konusuydu.

Sonuç olarak; Ankara İdadisinden Ankara Sultanisine geçiş yapılan 1913-1914 ders yılında okulun isminin değişmesi ve öğrenim süresinin 12 yıla çıkması dışında kayda değer bir değişiklik yaşanmamıştır. Okul, öğrenci sayılarından binaya, öğretmenlerden müfredata kadar yapısını büyük ölçüde muhafaza etmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Dâhiliye Tasnifi

-Dâhiliye Şifre Kalemi (DH. ŞFR): 454/46; 481/106

-Dâhiliye İdari Kısım (DH. İD): 26/4

Maarif Tasnifi

-Maarif Mektubi Kalemi (MF. MKT): 44/1; 168/58; 175/79; 1212/68

Babıalı Evrak Odası (BEO): 4236/317641

RESMÎ YAYIN ve MECMUA

1328-1329 Senesine Mahsus İhsaiyat Mecmuası, Maarif-i Umumiye Nezareti İhsaiyat Kalemi, Matbaa-i Âmire 1334.

1329-1330 Senesine Mahsus Maarif-i Umumiye İhsaiyat Mecmuası, Maarif-i Umumiye Nezareti İhsaiyat Kalemi, Matbaa-i Âmire 1336.

Halim DEMİRYÜREK

Ankara Vilayeti Salnamesi, 1325.

Şehbal, 15 Şubat 1329.

KİTAPLAR, MAKALELER VE DİĞER ESERLER

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2009.

ANDAY, Melih Cevdet, *Akan Zaman, Duran Zaman*, Everest Yayınları, İstanbul 2009.

AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Mas Matbaacılık, İstanbul 2008.

DEMİREL, Fatih, "II. Meşrutiyetten Sonra Osmanlı'da Ortaöğretim: Sultaniler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 27, S. 2, 2012.

ENGİN, Emel, *Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Lisesi'ne*, Giza Yayınları, İstanbul 2012.

ENGİN, Vahdettin, *Mekteb-i Sultani*, Galatasaraylılar Derneği Yayını, İstanbul 2003.

ERGİN, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, C: 5, Eser Matbaası, İstanbul 1977.

ERGÜN, Mustafa, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ankara 1996.

İZ, Mahir, *Yılların İzi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015.

KARAVELİ, Orhan, *Sakallı Celal*, Doğan Kitap, İstanbul 2017.

KOÇ, Vehbi, *Hayat Hikayem*, Apa Ofset, İstanbul 1973.

ÖZGÜL, M. Kayahan, *Son Jön Türk Kalesi-Ahmed Kemal Akunal*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.

SAĞIRKAYA, İsmail, *Cumhuriyet Döneminde Bir Eğitim Modeli Olan Ankara Atatürk Lisesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

SIRRI Paşa, *Mektubat-ı Sırrı Paşa*, Matbaa-i Nişan Berberyan, İstanbul 1309.

UYGUN, Kâmil, *Karesi İdadisi ve Sultanisi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2006.

YÜCEL, Hasan Ali, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938.

1913-1914 Ders Senesinde Ankara Sultanisi

Ekler

Ek-1: Ankara İdadisi/Sultanisi

آنقره — مکتب اعدادی

Kaynak: *Ankara Vilayeti Salnamesi*, 1325, s. 72.

Ek-2: Ankara Mekteb-i Sultanisinin Muhtelit Futbol Timi. Ortadaki Okul Müdürü Ahmet Kemal Bey'dir.

آنقره مکتب سلطانینسک مختلط فوت بول تیمی

Kaynak: *Şehbal*, 15 Şubat 1329, Aded 91, s. 376.